

نُخبه

(رساله عملیه فارسی)

همراه با چهارده حاشیه از مراجع و فقهای بزرگ شیعه

علامه محمد ابراهیم کلباسی (۱۱۸۰-۱۲۶۱ ق)

تصحیح و تحقیق

مهدی مهریزی - محمد حسین درایتی

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

سرشناسه: کرباسی، محمدابراهیم‌بن محمدحسن، ۱۲۶۲-۱۱۸۰ ق.
عنوان و نام پدیدآور: نُخبه: (رساله عملیه فارسی) همراه با چهارده حاشیه از مراجع و فقهای بزرگ شیعه/
محمدابراهیم کلیاسی؛ تصحیح و تحقیق مهدی مهریزی، محمدحسین درایتی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: [۳۲۸] ص.: مصور.

شابک: 978-964-00-1421-9

یادداشت: رساله عملیه فارسی: همراه با چهارده حاشیه از مراجع و فقهای بزرگ شیعه.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

موضوع: فقه جعفری -- قرن ۱۳ ق.

موضوع: فقه جعفری -- رساله عملیه.

موضوع: فتاوهای شیعه.

شناسه افزوده: مهریزی، مهدی، ۱۳۴۱-، مصحح.

شناسه افزوده: درایتی، محمدحسین، ۱۳۴۳-، مصحح.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ن ۳ ۸ ک/۱۸۳/۳ BP

رده‌بندی دیوبی: ۲۴۷/۳۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۹۵۰۹۷

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۴۲۱-۹

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

با همکاری بنیاد فرهنگی اشارات

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹

نُخبه (رساله عملیه فارسی)

© حق چاپ: ۱۳۹۰، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

اثر: علامه محمدابراهیم کلیاسی

مصححین و محققین: مهدی مهریزی - محمدحسین درایتی

صفحه‌آرا: امیرحسین حیدری

طراح جلد: عین‌الله آزموده

حروف متن: لوتوس ۱۴

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپ واژه‌پرداز اندیشه، تلفن: ۷۷۱۴۵۰۶۳۶

شمارگان: ۱۵۰۰

بها: ۹۵۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به‌جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

حاجی کلباسی هم از لحاظ علمی برجسته است و هم از لحاظ مقام زهد و تقوا و ورع و بی‌اعتدایی به دنیا. ایشان از لحاظ علمی در دوران طلایی فقه شیعه زندگی می‌کردند... بزرگان زیادی را درک می‌کنند... در کربلا، نجف، قم... و بطور کلی از این چشمه‌های علمی فقهی اصولی آن قرن مُشعشع فقهی - که قرن سیزدهم است - استفاده می‌کنند. بعد هم [ایشان به عنوان] یک ملای بزرگ تراز اول می‌آید اصفهان و در آنجا هیچ کسی نظیر ایشان وجود نداشت. خاندان کلباسی خاندان بزرگی است... اینها شخصیت‌های برجسته‌ای بودند. هم آثار ایشان را چاپ کنید، هم خصوصیات روحی، عملی و سلوکی این بزرگوار - حاجی کلباسی - را استحصال کنید و خاندان ایشان را نیز بخوبی به مردم معرفی کنید.

* قرائت‌هایی از بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با ستاد برگزاری گنجه بزرگداشت علامه حاجی محمدابراهیم کلباسی (قدس)، ۱۳۸۶/۸/۲۸

هو الحکیم

علم و حکمت از مبدأ و مصدر الهی جریان یافته است^۱، نخست بواسطه انبیاء و حاملان وحی و در پی آنان توسط عالمان و حکمای راستین، حفظ و انتشار یافته است و لذا پس از ختم نبوت، این عالمانند که میراث نبوت را حمل^۲ و ابناء بشر را از نور آگاهی و هدایت ربوبی برخوردار ساخته‌اند. همچنین ترغیب و تأکید دین حنیف بر کسب دانش و حصول معرفت، امری تبعی و فرعی نبوده، بلکه اساس معارف دینی بر تحقیق و معرفت قطعی گذارده شده است. از اینرو عالم اسلام به نحو عام و سرزمین عالم‌پرور ما به نحو خاص مفتخر است که در طول سده‌های متمادی، چراغ علم را روشن نگاه داشته و در تربیت و پرورش عالمانی بزرگ و ظهور آثاری ماندنی و گرانسنگ در اغلب شاخه‌های دانش توفیق داشته است. بی‌تردید قوام فرهنگ و هویت ما در گرو همین معناست و آینده این مرز و بوم نیز با اهتمام فراگیر به پاسداشت علم و معرفت پیوند خورده است. از دین و فرهنگی چنین که بهترین اجتماعات و مجالس را مجالس علم و گفتگوی علمی شمرده است^۳، و در کلمات وحی و نیز در بیانات اولیاء الهی هزاران تأکید و سفارش بر این معنا چشم می‌خورد جز این انتظار نمی‌رود که تمامی شئون و مراتب فردی و اجتماعی خود را به زیست آگاهی و معرفت آراسته کند و ارزش دانش و رهایی از جهل و نادانی را عملاً به عالمیان نشان دهد. بزرگداشت عالمان و اندیشمندان، پاسداشت علم و معرفت است

۱. «و یعلمهم الكتاب والحكمة»

۲. «العلماء ورثة الانبياء»

۳. «مجالس العلم غنیمة»

و یقیناً نیکوترین الگوها و نشانه‌های حیات طیبه، شناساندن آثار و احوال همین عالمان و فرزندان به نسل حاضر و نسل‌های آتی است.

اکنون که به برکت انقلاب اسلامی، مسیر آگاهی از آثار و میراث بی‌نظیر علمی گذشته‌مان هموار گردیده است، خدای را سپاس گزارده که توفیق معرفی یکی از چهره‌های برجسته عرصه علم و فقاہت و اخلاق و سالک طریق نظر و عمل فراهم شده است. آیة‌الله العظمی حاجی محمدابراهیم کلباسی (معروف به حاجی کلباسی) از این توفیق بزرگ برخوردار بوده است که هم در عصر خود و هم ادوار بعدی همانند شجره طیبه‌ای که آثار و ثمرات ماندگاری از خود عرضه می‌کند، مجموعه گرانسنگی از آثار مکتوب و معنوی را بدست خود و خاندانش برجای گذارد.

کنگره بزرگداشت این عالم نامدار بر آنست که هم نسبت به معرفی - و بعضاً احیای - آثار وی و هم اخلاف و خاندان عالم‌پرور ایشان اهتمام ورزد.

جا دارد از تمامی نهادها، علماء، شخصیت‌ها و ذوات گرانقدری که در این مسیر هدایت و همراهی کردند، بویژه از رهبر معظم انقلاب، مراجع عظام تقلید، نهادها و مراکز علمی و فرهنگی اصفهان بویژه حوزه علمیه، شهرداری، اداره کل ارشاد و سایر دستگاه‌های ذیربط تشکر و امتنان وافر خود را ابراز نموده و برای تمامی آنان سلامتی و عزت و توفیق روزافزون مسئلت نمایم.

حسین کلباسی اشتری

دبیر کنگره

فهرست اجمالی

یادداشت ۱

درآمد مصحح

یکم. فقه فتوایی (رساله نویسی) ۷

دوم. حاجی کلباسی و کتاب «نُخبه» ۱۷

سوم. تصحیح «نُخبه» و حواشی آن ۳۴

تصاویری از نسخه‌های چاپ سنگی ۵۵

مِتن نُخبه (رساله عملیه فارسی)

مقصد اول: در طهارت ۷۳

مبحث اول در طهارت از حَدَث ۷۳

مبحث دوم، در طهارت از خُبث ۱۳۴

مقصد دوم: در نماز ۱۶۱

مبحث اول در مقدمات نماز ۱۶۱

مبحث دوم، در مقارنات نماز ۱۷۶

مبحث سیم، در باقی نمازهای واجبی ۲۰۶

مبحث چهارم، در پاره‌ای از مهمّ در نمازهای سُنّتی ۲۱۵

مبحث پنجم، در لواحق نماز ۲۲۰

مقصد سیم: در زکات مال و بدن و خمس ۲۵۳

مبحث اول، در زکات مال ۲۵۳

مبحث دوم، در زکات فطره ۲۶۸

مبحث سیم، در خمس ۲۷۳

مقصد چهارم: در صوم ۲۸۵

یادداشت

عالم عابد زاهد، اصولی نامدار، مجاهد و احیاگر حوزه علمیه اصفهان، آیت الله علامه حاجی محمدابراهیم کرباسی مشهور به حاجی کلباسی از مفاخر علمای امامیه و مراجع بزرگ شیعه در قرن سیزدهم هجری به شمار می رود.

محمدابراهیم - فرزند عالم عابد زاهد مرحوم حاج محمدحسن خراسانی کاخکی (۱۱۱۵-۱۹۰۱ق) و او نیز فرزند فاضل نیکوکار مرحوم حاج محمدقاسم - در ۱۹ ربیع الثانی سال ۱۱۸۰ قمری مطابق با ۱۱۴۵-۱۱۴۶ شمسی دیده به جهان گشود. ده ساله بود که پدر دانشمند زاهدش - که نخستین معلم و مربی او نیز بود - را از دست داد. پدر که از ارادتمندان حکیم متاله و فقیه عارف نامی آقامحمد بیدآبادی بود، او را وصی و قیم امورات فرزندش محمدابراهیم قرار داده بود. محمدابراهیم در خانه ی عارف بیدآبادی و زیر نظر و هدایت آن بزرگ، مراتب اخلاقی و سلوکی و درجات علمی و معرفتی خود را طی نمود، تا اینکه با فرارسیدن سن بلوغ به امر استاد و مربی اش حکیم بیدآبادی، روانه حج خانه خدا شد. او که از این پس به حاجی محمدابراهیم مشهور شده بود، کمر همت بست و در اثر زهد و بی اعتنایی به دنیا، و حرص و ولعی که به آموختن علم و کسب معرفت داشت، به عالی ترین مراتب علم و عمل دست یافت. او محضر اساتید بزرگ حوزه های اصفهان، نجف، کربلا و کاشان را در دانش های مختلف: فقه، اصول، حدیث، تفسیر، کلام، حکمت و عرفان درک نمود. نام اساتید و مشایخ او عبارتند از حضرات آیات فقهای کرام و حکمای عظام:

- آقامحمد بیدآبادی (۱۱۹۸)
 میرزا محمدعلی مظفر اصفهانی (۱۱۹۸)
 ملا محراب گیلانی (۱۲۱۷)
 آقامحمد باقر معروف به وحید بهبهانی (۱۲۰۵)
 سید بحر العلوم (۱۲۱۲)
 شیخ جعفر کاشف الغطاء (۱۲۲۸)
 میر سیدعلی طباطبایی حایری (۱۲۳۱)
 سید محسن کاظمینی (۱۲۲۷)
 آخوند ملاعلی نوری (۱۲۴۶)
 ملا محمد مهدی نراقی (۱۲۰۹)
 میرزای قمی (۱۲۳۱)
 شیخ احمد احسانی (۱۲۴۱)
 شیخ عبدعلی بحرانی (بعد از ۱۲۲۳)
 آقامحمدعلی هرنندی (۱۲۱۶)
 آقامحمد بن زین العابدین خوانساری (۱۲۰۲)
 میرزا محمد خاتون آبادی.

بدین ترتیب حاجی توفیق درک محضر زنده‌ترین نوابغ علمی زمان را پیدا کرد و خود، عصاره‌ای کامل از وجود آنها شد. او از یک سو تربیت‌شده‌ی حکیم متاله بیدآبادی - آخرین وارث و یادگار مکتب فلسفی اصفهان و بنیانگذار شیوه‌ای نو در عرفان شیعی - و از سوی دیگر شاگرد فقیه نامی آقاباقر بهبهانی - بنیان‌گذار علم اصول و در تقابل با تفکر اخباری‌گری - بود و با بهره‌مندی از دیگر بزرگان آن عصر، وارث افکار آنها شده و با تالیف آرا و ابتکارات اساتیدش به کمک اندیشه‌های خلاق خود، کانون استفاده‌ی فضلا و علما در دارالعلم اصفهان گردید.

حاجی کلباسی در حفظ و احیای حوزه اصفهان، تلاش فراوان و زحمات زیادی کشید. او که جریان حمله‌ی افاغنه به اصفهان و تاراج میراث علمی و فرهنگی، و نابودی بسیاری از دانشمندان آن زمان را از زبان استاد و مرادش مرحوم بیدآبادی شنیده بود، پس از بازگشت از عراق، کمر همت بست و بابتکارگیری تمام توان و نیرو، از همان ابتدای ورودش به اصفهان، از هرچه جز تعلیم و تالیف و تدریس بود، دست شست و تمام فکر و حواس خود را صرف اصلاح ساختار حوزه و رونق بخشیدن به آن کرد، تا آنجا که به وجوب عینی درس و بحث و مطالعه حکم نمود و خود به تاسیس مدرسه‌ای در جنب مسجد حکیم - که به مدرسه کلباسی شهرت یافت - برای تدریس و نیز اسکان طلاب، اقدام نمود. او اجازه نداد به هیچ بهانه‌ای - حتی سفرهای زیارتی و مانند آن - درس تعطیل شود و حتی خود نیز جز دو بار، آن هم به ناگزیر، برای اصلاح پاره‌ای از امور از شهر خارج نشد و حتی در این چند مرتبه سفر ضروری نیز بساط درس و بحث را گشوده و به همراهان تعلیم می‌فرمود.

بسیاری از عالمان و فقیهان نامدار نیمه دوم قرن سیزدهم هجری از شاگردان حاجی کلباسی بوده‌اند که به نام مشاهیر و معارف آنها اشاره می‌کنیم: میرسیدحسن مدرس اصفهانی، میرسیدمحمد شهبهانی، میرزازین‌العابدین خوانساری، حاج محمدجعفر آبادی، میرسیدمحمدباقر چهارسویی، میرزای شیرازی، میرسیدمحمدهاشم چهارسویی، سیدشرف‌الدین علی حسینی مرعشی، سیدمحمدحسن مجتهد موسوی، حاج ملاهادی سبزواری، میرسیدمحمدحسین مدرس، سیدابوالقاسم طارمی زنجان، سیدابراهیم شریعتمداری سبزواری، حاج سیداحمد مرنندی، ملاعبدالجواد تونی خراسانی، شیخ محسن دزفولی، میرزامحمد تنکابنی، ملامحمدتقی هروی، شیخ محمدطاهر دزفولی و سیدمحمود طباطبایی بروجردی.

حاجی کلباسی علاوه بر انتقال آرای اصولی اساتیدش به نسل عالمان بعدی و تربیت مجتهدان و فقیهانی بزرگ، ارتباطی صمیمی و عمیق با مردم داشت و در

برقراری جماعات و وعظ و منبر و خواندن ادعیه در مواقع مختلف سال در مسجد، کوشا بود. او از احتیاط زایدالوصفی که داشت، تا آن جا که توانست، بار مسئولیت مرجعیت را نپذیرفت تا اینکه به اصرار مردم و فضلا و پافشاری فقیهان و مراجع زمان مانند میرزای قمی، رساله‌ی نخبه را منتشر نمود که نخستین رساله عملیه و توضیح المسائل به زبان فارسی به شمار می‌رود.

حاجی کلباسی علاوه بر تربیت شاگردانی لایق، و فعالیت‌های گوناگون اجتماعی و فرهنگی از تصنیف و تحقیق و تالیف نیز غافل نبود و آثاری ارزشمند در زمینه‌های فقه، اصول، حدیث و رجال از خود به جای گذاشت:

اشارات الاصول که مشهورترین اثر او در زمره‌ی کتب اولیه و مادر در باب علم اصول در دوران متأخر به شمار می‌رود^۱
شوارع الهدایه، شرح بر کفایة الاحکام ملا محمد باقر سبزواری که در آخر آن، تقریظ استادش کاشف الغطاء، نیز آمده است.

نقد الاصول

الارشاد المسترشدين، مشتمل بر عبادات و بخشی از مکاسب به فارسی.
نخبة، به فارسی و منتخب از کتاب ارشاد است که باب عبادات (به جز حج و جهاد) را دربر می‌گیرد.

الایقاضات درباره تقلید میت

حرمة الغلیان فی صوم شهر رمضان

الصحيح والاعم

مناسک حج

۱. حواشی و شروح مفصلی بر تعدادی از آثار حاجی، توسط عالمان پس از او نگاشته شده است که در مجموعه آثاری که توسط همایش بزرگداشت حاجی منتشر خواهد شد، به نام آنها اشاره می‌شود.

میزان السداد و قسطاس النی و الرشاد

اجوبة المسائل

از حرکت های فرهنگی حاجی کلباسی و مجاهدات او، علاوه بر تلاش در حفظ و احیای حوزه اصفهان، می توان به اقدام ایشان در مبارزه با فساد و تباهی رفتارهای ناشایست برخی از سلسله های صوفیه و تذکرات لازم به فتحعلی شاه، نصیحت به حاکمان وقت در سهل گیری نسبت به مردم، و نظارت بر قیمت های اجناس و هشدار به مسئولان، اشاره کرد. در شرح احوال حاجی به ویژگی های اخلاقی و اوصاف شخصی ایشان نیز مانند: احتیاط در صدور فتوا، زهد و پرهیزکاری فوق العاده، سخت گیری بر امور درسی طلاب، تقید به مراسم دعا و تعقیبات نماز، استجابت دعوات و کرامات دیگر، اشاره گردیده که تفصیل احوالات و دعوات و کرامات وی در اغلب تراجم و رجال متأخر ثبت و ضبط شده است. در عظمت مقام حاجی همین قدر می توان به شهرت وی بالقب «مستجاب الدعوة» در میان مردمان اشاره کرد. آیت الله علامه محمدابراهیم کلباسی سرانجام در شب پنجشنبه ۸ جمادی الاولی ۱۲۶۱ قمری در سن ۸۱ سالگی درگذشت و بنابر وصیت او در محلی روبروی مسجد حکیم - که به مقبره خاندان او مشهور است - به خاک سپرده شد.

مرحوم حاجی از این موهبت الهی نیز برخوردار بود که از نسل او عالمانی برجسته و فقیهان و حکیمانی فرزانه پدید آمدند که مایه فخر و مباهات امامیه بوده اند. از فرزندان حاجی و احفاد و نوادگان او گرفته تا عالمان این خاندان در دوران معاصر، آثار ارزشمند بسیاری در علوم و معارف اسلامی به جای مانده است که امیدواریم در ادامه چاپ و انتشار آثار حاجی، و به بهانه بزرگداشت مقام علمی وی آن آثار گرانقدر نیز احیاء و معرفی گردد.

علی کرباسی زاده اصفهانی

اصفهان - فروردین ماه ۱۳۹۰ هجری شمسی